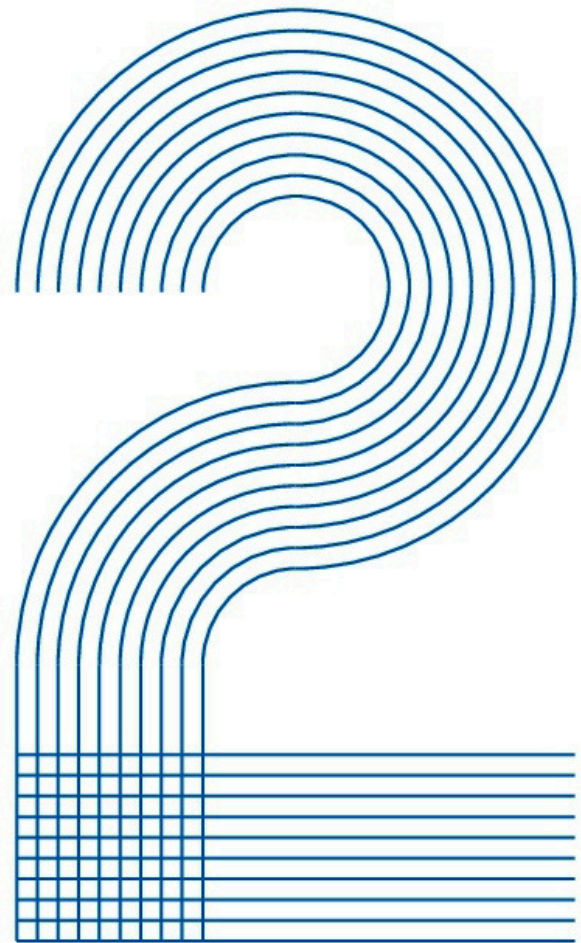

CUMMIEIRA

Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega

Departamento de Filoloxía Galega e Latina

Vol. 2 - 2017

Xosé A. Fernández Salgado (ed.)

Cumieira : Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega. Vol. 2 / Xosé A. Fernández Salgado (ed.). -- Vigo: Universidade de Vigo, Departamento de Filoloxía Galega e Latina, 2017

156 p.; 24 cm

D.L. VG 687-2017

ISBN: 978-84-8158-757-9

1. Filoloxía Galega. I. Fernández Salgado, Xosé Antonio, ed. lit. II. Universidade de Vigo, Departamento de Filoloxía Galega e Latina, ed.

© Departamento de Filoloxía Galega e Latina (Universidade de Vigo)

© Susana Brandariz Varela, Darío Álvarez Moure, Estefanía González Álvarez, Nuria Díaz Guedella, Icíá Moreiras Villamarín, Andrea Castelo Veiga

© Xosé A. Fernández Salgado (ed.)

Revisión científica do volume 2:

Anxo Angueira (UVigo), Xavier G. Guinovart (UVigo), Ana Iglesias Álvarez (UVigo), Bieito Arias (UVigo), Gonzalo Navaza (UVigo) e Xosé A. Fernández Salgado (UVigo)

Maquetación: Xosé A. Fernández Salgado

Corrección: Antón Palacio

Deseño da portada: Tania Sueiro (Área de Imaxe da Universidade de Vigo)

Edición:

Departamento de Filoloxía Galega e Latina da Universidade de Vigo

Facultade de Filoloxía e Tradución

Campus das Lagoas-Marcosende - 36310 Vigo

Impresión: Tórculo Comunicación Gráfica, S.A.

Dep. Legal: VG 687-2017

ISBN: 978-84-8158-757-9

CUMIEIRA. Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega aparece recollida na base de datos DIALNET, no *Catálogo Italiano dei Periodici* ACNP (Università di Bologna) e en *Linguistic Bibliography* e Brillonline de BRILL.

Índice / Index

- 9 Limiar /
 Introduction
- 11 SUSANA BRANDARIZ VARELA
 Deseño e construción dun corpus paralelo etiquetado semanticamente
 para o galego /
 *Design and elaboration of a parallel corpus semantically tagged for Galician
 language*
- 33 DARÍO ÁLVAREZ MOURE
 Vangardas e futurismo no campo literario galego /
 Avant-garde and futurism in the Galician literary field
- 65 ESTEFANÍA GONZÁLEZ ÁLVAREZ
 O *cuidar* na cantiga de amor: unha obsesión /
 The cuidar in cantigas d'amor: an obsession
- 85 NURIA DÍAZ GUEDELLA
 A influencia do ensino no proceso de adquisición lingüística /
 The influence of the education in the process of linguistic acquisition
- 105 ICÍA MOREIRAS VILLAMARÍN
 Os resultados galegos do nome latino *Caecilia* /
 The Galician results of the Latin name Caecilia

Cumieira 2. Cadernos de investigación da nova Filloxía Galega

- 127** ANDREA CASTELO VEIGA
O léxico galego-berciano na obra poética de Antonio Fernández Morales
(1817-1896) /
*The Galician-Bercian lexicon in the poetic work of Antonio Fernández Morales
(1817-1896)*
- 151** Autoras e autores de *Cumieira*, vol. 2 /
Cumieira's authors
- 153** Normas para o envío de orixinais /
Manuscript submissions guidelines. Information for authors

A INFLUENCIA DO ENSINO NO PROCESO DE ADQUISICIÓN LINGÜÍSTICA

The influence of the education in the process of linguistic acquisition

Nuria Díaz Guedella

Universidade de Vigo – Campus de Ourense
nuryd93@gmail.com

Resumo: O obxectivo deste traballo é coñecer en que medida a incorporación ao sistema educativo pode influír na lingua do alumnado de Educación Infantil. Para levar a cabo esta investigación de carácter empírico contamos con 94 participantes de dous centros públicos da cidade de Ourense. Os instrumentos usados foron a enquisa, realizada pola totalidade da mostra, e a entrevista, que se centrou especificamente en 10 alumnos dun dos centros. A investigación afonda nos dous grupos de 3 anos deste segundo centro, establecendo unha comparativa entre o idioma que usan as respectivas mestras, pois no grupo A úsase o galego no proceso de ensino-aprendizaxe, e no B, o castelán. Os resultados mostraron que a lingua do profesorado, no caso de impartir as clases en galego, non é suficiente para que o alumnado castelanfalante cambie a súa lingua de uso habitual polo galego; pola contra, si basta con que o profesorado imparta as clases en castelán para que o alumnado galegofalante abandone esta lingua, xa que, ademais da escola, hai outros factores que inflúen a favor do castelán.

Palabras chave: Bilingüismo galego-castelán, lingua materna, modelos de ensino, adquisición lingüística.

Abstract: The main aim of this paper is to find out in what ways the incorporation to the educational system can influence the students' language at Pre-primary education. To carry out this research, we have surveyed 94 students of two state schools in Ourense. While our survey was completed by all the participants, an interview was conducted with just ten students of one of the schools. Our investigation delved into two groups of three years old children of the second school and tried to make a comparison taking into account the language that their teachers used. While Galician language was used in class in the Group A, Spanish was used in the Group B. The results showed two things: (i) that the teachers' language, when they speak Galician, does not influence the language uses of students who speak Spanish as their mother tongue (since they did not shift to Galician); and (ii) that, on the contrary, when a teacher speaks Spanish in class, the students stop speaking Galician and they start speaking Spanish.

Keywords: Galician-Spanish bilingualism, Mother tongue, Teaching model, Linguistic acquisition.

1. Introducción¹

A continuación preséntase unha investigación empírica que ten como finalidade coñecer e analizar o desenvolvemento da habilidade lingüística do alumnado de Educación Infantil na cidade de Ourense. O noso obxectivo é descubrir cal é o grao de influencia que exerce a lingua das mestras sobre os nenos e nenas, así como outros factores externos que inflúen neles á hora de empregar unha ou outra lingua.

A elección do tema vén dada pola curiosidade que causou en min o feito de que, no colexio onde realicei as prácticas, se impartisen as clases dependendo de se o alumnado pertencía ao grupo A ou ao grupo B en idiomas diferentes, polo que decidín investigar, en función ao Decreto 79/2010 de plurilingüismo, os efectos que isto causa nese alumnado.

2. Marco teórico

2.1. Conceptos básicos sobre o bilingüismo e os seus tipos

Imos realizar unha breve explicación dos conceptos básicos que utilizaremos no presente traballo. En primeiro lugar, cómpre distinguir *bilingüismo individual e bilingüismo social*. Con respecto ao bilingüismo social, segundo Appel / Muysken (1996: 10), «se produce en aquelas sociedades en las que se hablan dos lenguas o más. En este sentido casi todas las sociedades son bilingües pero existen diferencias en cuanto al grado o a la forma del bilingüismo». Ademais, á hora de analizar unha situación de bilingüismo social débense ter en conta unha serie de factores segundo Giles / Bourhis / Taylor (1977): factores etnográficos número de falantes de cada unha das linguas e distribución xeográfica dos mesmos ao longo do territorio, de status oficialidade das linguas, lugar que ocupan os grupos de falantes na sociedade, poder económico dos grupos lingüísticos etc, e de apoio institucional, que á súa vez se divide en apoio formal institucións públicas e apoio informal ámbitos de industria, comercio, cultura e relixión.

¹ Este estudo tivo a súa orixe no meu Traballo de Fin de Grao, defendido en xullo de 2016 na Facultade de Ciencias da Educación da Universidade de Vigo (Campus de Ourense). Estivo titorado pola profesora Ana Iglesias, a quen lle quero amosar aquí un especial agradecemento pola súa dedicación e apoio, e, sobre todo, por transmitirme tanta paixón pola lingua galega.

Ao analizar as diferentes linguas implicadas nunha sociedade, debemos ter en conta dous puntos de vista diferentes. Por unha parte, temos o punto de vista cuantitativo, segundo o cal podemos distinguir os conceptos de *lingua maioritaria* e *lingua minoritaria*, que fan referencia ao número de falantes que empregan unha lingua. No caso de ser falada pola maioría dos falantes, trátase dunha lingua maioritaria, quedando o concepto de lingua minoritaria para aquela lingua que é falada pola minoría de persoas dun territorio. En canto ao punto de vista cualitativo, diferenciamos os termos de *lingua dominante* e *lingua minorizada*. Unha lingua minorizada é aquela que se encontra en situación de desvantaxe ou desequilibrio con respecto a unha lingua dominante coa que comparte territorio. Nalgunhas ocasións, cualifícase por defecto como lingua minoritaria, aínda que isto non sempre é así, xa que ás veces danse casos de linguas minorizadas pero maioritarias. Trátase por tanto, de conceptos diferentes, *minoritaria* fronte a *maioritaria* e *minorizada* fronte a *dominante*.

Con respecto ao bilingüismo individual, segundo Siguán / Mackey (1986: 17), «se define a una persona bilingüe como aquella que, además de su primera lengua, tiene una competencia parecida en otra lengua, y que es capaz de usar una u otra en cualquier circunstancia con parecida eficacia». Con esta definición, Siguán / Mackey (1986: 17) non só afirman que o bilingüe posúe dous sistemas lingüísticos, senón que insisten en que tamén os usa de forma parecida, conseguindo un equilibrio entre ambos os sistemas.

O concepto de *lingua materna* ou primeira lingua (L1) é definido por M. Martín (2000: 15) como «aquella que todo niño en condiciones normales aprende en el seno de su familia». No caso dos bilingües iniciais estamos a falar de dúas ou máis linguas. Pero o bilingüismo tamén se pode acadar máis adiante (bilingüismo secuencial). Así, en función dos axentes de transmisión lingüística implicados en cada caso, haberá varias formas de adquirir o bilingüismo. Podemos diferenciar entre axentes primarios e secundarios. Nos primarios inclúense a familia, a comunidade e a escola, como medios de comunicación interpersoal. Pola súa parte, os axentes secundarios son os referidos aos medios de comunicación, dándose, por tanto, unha comunicación institucionalizada (véxase Iglesias 2002: 1623).

Por súa vez, Fernández / Lorenzo / Ramallo (2008) mostran os diferentes modelos de ensino bilingüe. Eles destacan o «Modelo de Enriquecemento», o «Modelo de Mantemento» e o «Modelo de Transición», que caracterizan así:

O Modelo de Enriquecemento ten como obxectivo a promoción dunha segunda lingua na escola e, dependendo do contexto, aspiran a un bilingüismo totalmente desenvolvido ou, polo menos, a unha competencia que permita traballar con ela.

Os Programas de Mantemento fomentan as dúas linguas, con especial atención á lingua socialmente minoritaria, e promoven entre o alumnado o bilingüismo. O obxectivo xeral deste modelo é desenvolver unha competencia axeitada nas dúas linguas e, con esa finalidade, este modelo admite dous tipos de realización, segundo o grao parcial ou total da competencia bilingüe.

Por último, o Modelo de Transición está dirixido ao alumnado de lingua inicial socialmente minorizada e teñen como obxectivo que o alumno/a abandone esa lingua e pase a utilizar a lingua socialmente dominante. Este é un modelo lingüístico educativo que defende o predominio do castelán nas transmisións escolares e dos que consideran que o galego no ámbito educativo é innecesario. (Fernández / Lorenzo / Ramallo 2008: 63-65)

2.2. Algúns datos sobre a situación actual da lingua galega

A continuación, ofrecemos algúns datos sobre a situación actual da lingua galega, seguindo os proporcionados polo Instituto Galego de Estatística (IGE) do ano 2013.

A puntuación máis elevada referente ao descoñecemento da lingua corresponde ao 22,70%. A franxa de idade relativa a esta porcentaxe vai dende os 5 aos 14 anos. Con respecto ás vías de aprendizaxe do galego, a familia é o ámbito no que se recolleron as puntuacións máis altas, aínda que, se nos referimos á poboación menor de 30 anos, o ámbito escolar supera ao familiar. Este dato é moi significativo, pois os nenos e nenas comezan a falar arredor do primeiro ano de vida e non é ata os 3 anos de idade cando comezan na escola a adquirir coñecementos sobre a lingua galega.

Polo momento, o idioma habitual en Galicia continúa a ser maioritariamente o galego, aínda que xa a escasa distancia do castelán (51% fronte ao 49%). A idade da poboación é un dos factores que máis inflúe no feito de que as persoas empreguen unha ou outra lingua de xeito habitual. Canto á poboación de entre 5 e 14 anos, as porcentaxes máis elevadas fan referencia a aqueles que empregan só ou maioritariamente o castelán, cun 74,88%, mentres que o 13,20% se corresponde con aqueles que falan «só galego».

Tocante ao ámbito educativo, o 51,08% (máis da metade da poboación galega escolarizada) recibe a educación maioritariamente en castelán, mentres que os que o fan «máis en galego» se corresponden cunha porcentaxe do 43,70%. Así, a pesar de que o decreto vixente (79/2010) establece que as dúas linguas se deben distribuír a partes iguais (50%), tras os datos recollidos polo IGE respecto ao ámbito educativo, podemos apreciar unha desigualdade a favor do castelán canto ao idioma en que se están a impartir as materias, pois o galego encóntrase sete puntos porcentuais por debaixo do castelán.

Por último, respecto aos medios de comunicación, tanto no referente á televisión como á radio, a maioría das persoas fan uso dos mesmos só ou maioritariamente en castelán (80%). Pola contra, o uso destes medios de comunicación en galego queda reducido ao 19,89% no caso da televisión e ao 15,98% no referido á radio

3. Descrición do estudo empírico

3.1. Mostra

Levamos a cabo esta investigación con nenos e nenas de Educación Infantil escolarizados en dous centros da cidade de Ourense no curso 2015/16. Decidimos pasar a enquisa a catro grupos de alumnos, dous de cada colexio, do que resultou un total de 94 participantes: 50 do Centro 1 e 44 do Centro 2.

Centro	Idade do alumnado	Alumnado participante	
Centro 1	3 anos	25	
	5 anos	25	
Centro 2	3 anos	Grupo A	21
	3 anos	Grupo B	23
TOTAL	94 alumnos/as		

Táboa 1: Número de participantes segundo o centro.

Destes informantes enquisados, a investigación centrase principalmente nos dous grupos pertencentes ao Centro 2. Neste caso, tanto o alumnado do grupo A coma o do grupo B, está formado por nenos e nenas de 3 anos, maioritariamente castelanfalantes. De cada un destes grupos extraemos 5 participantes para levar a cabo un estudo de caso máis en profundidade, tal como explicaremos no seguinte apartado.

A principal diferenza entre os grupos é o idioma que utilizan na aula as súas respectivas titoras: no grupo A úsase maioritariamente o galego e no B, o castelán.

3.2. Instrumentos utilizados

O primeiro dos instrumentos utilizados para levar a cabo a investigación con estes 94 alumnos e alumnas foi a enquisa, que foi cuberta polo pai/nai/titor legal do alumno ou alumna a principios do curso escolar 2015/16, no mes de outubro. Mediante esta técnica cuantitativa recóllese unha serie de datos sobre a lingua habitual do neno ou nena, así como o idioma da súa familia máis directa, ou a lingua das amizades coas que comparte o seu tempo, así como a lingua predominante no seu tempo de lecer.

A entrevista, técnica cualitativa, foi o segundo instrumento utilizado. Pasouse esta proba a 10 alumnos e alumnas da idade de 3 anos correspondentes ao Centro 2, dos cales 5 correspondían ao grupo A e os outros 5, ao grupo B. Levouse a cabo unha entrevista inicial, a comezos de curso no mes de outubro, e unha entrevista final no mes de maio. A finalidade destas dúas entrevistas era analizar en que medida a incorporación ao sistema educativo pode influír na lingua dos nenos e nenas.

A entrevista inicial levouse a cabo de xeito grupal, isto é, os cinco alumnos ou alumnas xuntos, aínda que falando por quendas e de forma individualizada, ademais de facerlla por separado ao alumnado do grupo A e do grupo B.

A proba dividíase en dúas partes. A primeira consistía en ensinarlles de forma individual unha serie de imaxes impresas en papel, das cales tiñan que dicir o nome. As palabras seleccionadas elixíronse en función do currículo de Educación Infantil, xa que se pretendía que fosen imaxes que posteriormente/anteriormente eles desen na escola. Ademais, elixíronse imaxes que se nomeasen de xeito diferente en galego e en castelán, para saber claramente en que idioma estaba respondendo o alumno. A segunda parte consistía en preguntarlle a cada un deles polo seu libro favorito, aproveitando que se fixo esta entrevista na semana do «Día do libro» e que cada un deles trouxera ao colexio un dos seus libros preferidos.

Nun principio íamos utilizar a mesma metodoloxía para as dúas entrevistas, respectando a orde en que se pasaran as probas ao alumnado (imaxes e entrevista persoal), así como os temas sobre os que se lles estaba a preguntar etc. Porén, á hora de pasar a entrevista final fixéronse unha serie de cambios coa finalidade de mellorar a fiabilidade das probas, xa que algún alumno cambiou o idioma inicial ao oírilles outro aos demais compañeiros; así como a súa fluidez, pois resultoulles complicado o tema do que tiñan que falar durante as entrevistas persoais.

Os cambios realizados atinxen á orde na entrevista inicial -comezamos polas imaxes, mentres que na entrevista final empezamos pola entrevista persoal-; ao tema da entrevista persoal -na primeira preguntóuselles polo seu libro favorito e

algúns dos nenos non lembraban ben o que pasaba no conto, polo que, na entrevista final, mandóuselles falar sobre cuestións relacionadas coa vida cotiá-; e ao xeito de agrupalos á hora de pasar as probas coa intención de evitar a influencia que exerce o idioma dos compañeiros e compañeiras sobre eles -a entrevista final realizouse de forma individual.

Na investigación tívose en conta tamén a observación participante. Esta levouse a cabo durante o meu período de prácticas no centro, polo que só foi posible realizala dentro da aula cos alumnos e alumnas do grupo A. Porén, os alumnos e alumnas do grupo B foron observados durante a hora do recreo, para comprobar, en certo modo, cal era o idioma que usaban para relacionarse entre iguais. As cuestións de relevancia foron rexistradas nun diario de aula.

4. Análise de datos

4.1. Análise do centro

A realidade sociolingüística que caracteriza a este centro non favorece en absoluto o uso da lingua galega. A gran maioría do seu alumnado empeza a súa escolaridade sendo castelanfalante e case todos manteñen esta condición ao longo da súa permanencia no centro. Poñer en valor o galego e estimular o seu uso resulta pois unha necesidade permanente e o compromiso do centro neste sentido está claro, xa que leva a cabo unha programación de actividades para o fomento e a dinamización da lingua galega, destinadas tanto ao alumnado coma ao profesorado e ás familias.

Canto ao proceso de ensino-aprendizaxe, a titora do grupo A imparte as clases totalmente en galego, polo que está desenvolvendo dous modelos distintos de ensino bilingüe. Para os que falan galego, estase levando a cabo un programa de mantemento da lingua, en tanto que para os que falan castelán, a maioría é de inmersión ou enriquecemento. Porén, a titora do grupo B usa o castelán na aula nunha porcentaxe do 100%. Neste caso, por conseguinte, estase desenvolvendo un programa de transición para a minoría de galegofalantes que hai na aula.

A continuación, falaremos do horario que ten o alumnado tanto do grupo A coma do grupo B, tendo en conta as mestras que acoden á aula así coma os idiomas que empregan. En primeiro lugar, no grupo A, a gran maioría dos profesionais que acode á aula usa o galego para comunicarse cos nenos e nenas, sumando un total de 21 horas e 27 minutos á semana neste idioma (sobre un total de 25 h). Os mestres que

empregan a lingua galega na aula son tanto a súa titora coma o profesor de psicomotricidade e a mestra de Relixión (85%). Pola contra, o 15% restante é o correspondente ao idioma castelán, por parte da profesora de inglés e a de apoio.

Porén, no grupo B o idioma maioritario dos docentes é o castelán (80%), sumando un total de 20 horas e 43 minutos á semana nesta lingua. En efecto, só lles falan o galego algo menos de 5 horas á semana, cando teñen clase coa profesora de apoio, Psicomotricidade ou Relixión, facendo un total do 20% neste segundo idioma.

4.2. Análise das enquisas

Para analizar os resultados obtidos nas enquisas, contaremos con 68 nenos e nenas de 3 anos, fronte aos 24 de 5 anos. Nalgunhas ocasións a mostra redúcese debido a que hai preguntas en que os enquisados se abstiveron de contestar.

Relativo á lingua habitual do neno ou nena, a porcentaxe de alumnado que emprega o castelán na súa vida diaria é reveladora. Un 80,40% deles ten como lingua habitual o castelán, mentres que só un 17,40% emprega o galego. Ademais, a porcentaxe de nais que usa o castelán para comunicarse é dun 75,50%, en tanto que entre os pais a repartición de linguas é máis igualitaria, de xeito que un 47,60% emprega o galego e o 51,10% o castelán.

Respecto á comprensión de ambos os idiomas, o castelán é entendido pola totalidade dos participantes, mentres que as familias afirman que só unha porcentaxe do 76,10% entende o galego. A pesar de que o idioma galego é comprendido por un alto nivel de alumnos e alumnas, podemos observar que a súa capacidade para falalo redúcese ao 30,30%, fronte á elevada porcentaxe de nenos e nenas que si son quen de falar o castelán, un 95,60%, sempre segundo a percepción familiar.

Canto ao colexio, o pai/nai/titor legal do alumnado participante considera nunha porcentaxe do 54,40% que o ámbito escolar non está a condicionar a lingua habitual do neno ou nena. Pola contra, o 20% afirma que o seu fillo ou filla agora fala máis castelán, mentres un 14,40% indica que aumentou o seu uso do galego.

Os dispositivos dixitais xa forman parte da vida diaria da gran maioría do alumnado como método de entretemento. Segundo os datos contestados na enquisa, só o 10,90% deles non pasa tempo conectado a estes dispositivos dixitais, polo que podemos afirmar que este é un factor que ten unha alta influencia sobre eles. A gran maioría do alumnado recorre ao idioma castelán á hora de usalos, cunha porcentaxe do 73,30% e, ademais, os resultados mostran que aínda que existise máis oferta en

galego da que hai actualmente, continuarían preferindo o castelán (54,50%), ben que en menor medida.

En relación coa televisión, destacamos que ao estar tan presente na súas vidas, ten unha grande influencia para eles o idioma en que a vexan. O 98,90% do alumnado faino en castelán, mentres que unha minoría (1,10%) o fai en galego. Porén, en canto ao idioma de preferencia dos debuxos animados, no caso de que houbera máis oferta televisiva en galego, case a metade das familias poñeríalles os debuxos aos seus fillos e fillas en galego (46%).

A lingua predominante dos contos que lles len na casa é tamén o castelán (56,70%) -aínda que non con tanta diferenza como nas outras actividades do tempo de lecer-, mentres que o galego queda restrinxido só ao 12,20% dos casos e a porcentaxe restante decántase por ambas as linguas.

O último dos factores que consideramos de importancia á hora de analizar a influencia dos diferentes axentes nos nenos e nenas é o tempo de xogo con iguais, posto que o 94,40% lle dedica entre 1 e 3 horas ao día a esta actividade. Canto ao idioma en que fala, a maioría dos compañeiros de xogo destes alumnos e alumnas é predominantemente, de novo, o castelán, nunha porcentaxe do 90,10%, en tanto que a influencia do galego por parte destes compañeiros ou compañeiras só é do 7,70% dos casos.

Por tanto, encontramos na cidade de Ourense nenos e nenas que están expostos a maior parte do tempo ao castelán, e nalgúns casos mesmo de forma exclusiva.

4.3. Análise de casos

A continuación, ofrécese unha breve descrición do perfil lingüístico do alumnado entrevistado (10 en total), segundo os datos recollidos nas enquisas, e, por tanto, proporcionados polas súas familias; tal como dixemos, trátase de 5 alumnos do grupo A e 5 do grupo B, todos de 3 anos de idade. Os nomes do alumnado usados son ficticios co fin de garantir o anonimato dos informantes.

Comezaremos facendo a descrición dos 5 membros do grupo A, dos que cómpre recordar que a influencia que teñen respecto ao idioma do profesorado é o galego, aproximadamente nun 85%.

GRUPO A: Titora galegofalante			
Alumnado	Lingua habitual	Lingua predominante no ámbito familiar	Influencia da lingua da escola (segundo os pais)
Ana	Só castelán	Máis castelán	Cren que agora fala máis galego
Roi	Máis castelán	Pai: galego/Nai: castelán	Non
Eva	Máis castelán	Máis castelán	Cren que agora fala máis galego
Alba	Máis castelán	Máis galego	Ns./Nc.
Leo	Só galego	Só galego	Cren que agora fala máis castelán

Táboa 2: Perfil lingüístico segundo as enquisas (grupo A).

Canto aos datos das enquisas das 5 alumnas do grupo B, nas que predomina o castelán no profesorado (aproximadamente nun 80%), estes son os resultados:

GRUPO B: Titora castelanfalante			
Alumnado	Lingua habitual	Lingua predominante no ámbito familiar	Influencia da lingua da escola (segundo os pais)
Sara	Máis castelán	Máis castelán	Cren que agora fala máis castelán
Julia	Máis castelán	Máis castelán	Cren que agora fala máis galego
Noa	Máis castelán	Máis castelán	Cren que agora fala máis castelán
Marta	Máis galego	Só galego	Cren que agora fala máis castelán
Laura	Só galego	Só galego	Cren que agora fala máis castelán

Táboa 3: Perfil lingüístico segundo as enquisas (grupo B).

4.4. Análise das entrevistas

Para a análise das entrevistas, diferenciamos entre a *entrevista inicial* e a *final*, resaltando ademais que, como ben se explicou anteriormente, a súa metodoloxía foi modificada nalgúns aspectos. A análise fíxose dun xeito individualizado para cada alumno ou alumna, diferenciando tamén entre o grupo A e o grupo B.

Os datos do grupo A poden verse nas Táboas 4 e 5.

ENTREVISTA INICIAL - GRUPO A		
Alumnado	Proba das imaxes	Fala espontánea
Ana (castelanfalante)	Totalmente en castelán	Totalmente en castelán
Roi (castelanfalante)	Totalmente en castelán	Totalmente en castelán
Eva (castelanfalante)	Totalmente en castelán	Totalmente en castelán
Alba (castelanfalante)	10 nomes en castelán 3 nomes en galego 2 nomes mesturando os dous idiomas	Maioritariamente en castelán
Leo (galegofalante)	9 nomes en castelán 5 nomes en galego 1 nome erróneo	Totalmente en galego

ENTREVISTA FINAL - GRUPO A		
Alumnado	Proba das imaxes	Fala espontánea
Ana (castelanfalante)	5 nomes en castelán 10 nomes en galego	Totalmente en castelán
Roi (castelanfalante)	10 nomes en castelán 5 nomes en galego	Totalmente en castelán
Eva (castelanfalante)	9 nomes en castelán 6 nomes en galego	Totalmente en castelán

Cumieira 2. Cadernos de investigación da nova Filloxía Galega

Alba (castelanfalante)	13 nomes en castelán 2 nomes mesturando os dous idiomas	Maioritariamente en castelán
Leo (galegofalante)	7 nomes en castelán 8 nomes en galego	Totalmente en galego

Táboas 4 e 5: Datos obtidos nas entrevistas iniciais e finais do grupo A.

Os datos das entrevistas inicial e final no grupo B poden verse nas Táboas 6 e 7.

ENTREVISTA INICIAL – GRUPO B		
Alumnado	Proba das imaxes	Fala espontánea
Sara (castelanfalante)	14 nomes en castelán 1 nome en galego	Totalmente en castelán
Julia (castelanfalante)	12 nomes en castelán 3 nomes en galego	Totalmente en castelán
Noa (castelanfalante)	13 nomes en castelán 2 nomes en galego	Totalmente en castelán
Marta (galegofalante)	14 nomes en castelán 1 nome en galego	Totalmente en castelán
Laura (galegofalante)	14 nomes en castelán 1 nome en galego	Mestura dos dous idiomas

ENTREVISTA FINAL – GRUPO B		
Alumnado	Proba das imaxes	Fala espontánea
Sara (castelanfalante)	5 nomes en castelán 9 nome en galego 1 nome mesturando os dous idiomas.	Usou por igual o castelán e a mestura dos dous idiomas
Julia (castelanfalante)	15 nomes en castelán	Totalmente en castelán

Noa (castelanfalante)	15 nomes en castelán	Totalmente en castelán
Marta (galegofalante)	11 nomes en castelán 4 nomes en galego	Totalmente en castelán
Laura (galegofalante)	15 nomes en castelán	Totalmente en castelán

Táboas 5 e 6: Datos obtidos nas entrevistas iniciais e finais do grupo B.

5. Resultados

Unha vez analizada a situación escolar, familiar e social que están a vivir estes alumnos e alumnas de 3 anos, faremos unha interpretación dos resultados obtidos.

5.1. Grupo A

En primeiro lugar, imos comezar analizando o que ocorre no grupo A, que recibe un 84% das clases en galego, e no que, por tanto, esperamos un maior aumento da competencia nesta lingua, a pesar de que o 99% do alumnado ten como lingua inicial o castelán.

En efecto, só contamos cun alumno galegofalante, Leo, o cal, segundo afirman os seus pais na enquisa, fala habitualmente só galego, mesmo idioma no que recibe a educación no ámbito escolar. As influencias lingüísticas en castelán que recibe este alumno veñen dadas polas súas relacións sociais, pois tanto os amigos cos que xoga habitualmente coma os seus compañeiros da clase falan «máis castelán que galego». Canto á entrevista inicial, Leo respondeu na proba das imaxes unha minoría de palabras no seu idioma materno, malia que naquel intre este era a súa lingua habitual. Consideramos que unha das razóns polas que cambiou o idioma na entrevista é que esta se fixo colectiva, xunto con 4 alumnos castelanfalantes, e, ao ser o último en responder, a súa lingua viuse influída polo idioma dos seus compañeiros e compañeiras. Posteriormente, cando se lle realizou nese mesmo momento a entrevista persoal falando desta vez de primeiro, fixo todas as súas intervencións en galego. Porén, na entrevista final, con 7 meses de diferenza entre ambas, Leo respondeu á proba das imaxes (esta vez individualizada) case coa maioría de palabras en castelán, a pesar de que soubo dicir 8 das 15 palabras en

galego cando se lle pediu responder neste idioma. Ademais, a súa entrevista persoal pasou de ser totalmente en galego na inicial a realizar aproximadamente só a metade das súas intervencións neste idioma na final.

Neste caso, por tanto, podemos observar de forma moi clara como os factores que máis influíron neste alumno foron os referentes ao ámbito social, posto que Leo comezou a cambiar a súa lingua de uso habitual cos seus compañeiros da clase. Hoxe en día comunícase co resto do alumnado empregando unicamente o castelán, así como tamén o fai, na maioría das ocasións, para dirixirse ás mestras, que seguen a empregar tanto con el coma co resto do alumnado o idioma galego.

Tocante ao alumnado castelanfalante deste mesmo grupo A, que engloba 24 dos 25 alumnos da aula, con eles estase a aplicar un programa de inmersión ou enriquecemento, ao falarlles a maioría do profesorado en galego. Os resultados, neste caso, foron os seguintes.

Ana, alumna castelanfalante, non dubidou en empregar a súa lingua materna para contestar ambas as dúas partes da entrevista inicial (15 palabras da proba de imaxes e todas as intervencións da entrevista persoal). En canto á entrevista final, tamén utilizou o castelán en todas as intervencións. Con respecto á proba das imaxes, o uso do galego que fixo Ana nun primeiro momento foi escaso, empregándoo só á hora de nomear 3 das 15 palabras propostas (*veno, amarelo e cabalo*). Porén, cando se lle pediu que dixese en galego as palabras que antes nomeara en castelán, foi capaz de dicir ata 10 palabras correctamente neste idioma requirido; queda, pois, constancia de que a pesar de coñecer este vocabulario en galego, opta polo uso do castelán como primeira opción. Ademais, malia a influencia castelá que recibe no ámbito familiar e social, outro dos factores que cabe destacar da alumna é a súa forma de pensar con só 3 anos, pois á pregunta de «ti por qué non falas galego?» respondeu «porque yo vivo en una ciudad, y soy de España, y en las ciudades se habla el castellano».

Ante esta situación, e apoiándonos na observación realizada coa alumna na aula, podemos destacar que o idioma das mestras, neste caso, non exerceu a suficiente influencia na alumna como para que esta empregue a lingua galega para comunicarse tanto co profesorado coma entre iguais; queda, así, nun primeiro plano, como lingua de uso habitual, o castelán, influído tanto polos ámbitos familiar e social da alumna coma polos debuxos animados e contos, xa que no seu caso os dispositivos dixitais son empregados en inglés. De todos os xeitos, si demostrou un aumento dos seus coñecementos de galego neste período, polo menos no que se refire ao léxico.

Roi é o segundo dos alumnos castelanfalantes que tampouco se iniciou no uso do galego como lingua habitual. Porén, cabe destacar que se observou un cambio na actitude do alumno cara á lingua galega, xa que, a comezos de curso, e a pesar de ter influencias paternas deste idioma, o neno corruxía algunhas palabras ditas en galego polas mestras, dicindo a palabra en castelán: «No se dice *cor* profe, se dice *color*» ou «no es *amarelo*, es *amarillo*». Podemos observar como, ao ser un alumno monolingüe, non era capaz de entender que unha palabra a podemos dicir de formas diferentes dependendo do idioma. Pola contra, cando se lle pasou a entrevista final, malia realizar todas as súas intervencións en castelán na entrevista persoal, Roi foi capaz de responder ata 5 palabras das 15 en galego, polo que podemos afirmar que a pesar de que o idioma das mestras non exercera a influencia suficiente como para cambiar a lingua habitual do neno, este iniciouse no coñecemento dalgúns termos e na familiarización de novas palabras en galego.

Eva é unha nena que, segundo a enquisa respondida polos seus pais, recibe influencia da lingua galega por parte dos seus avós e no referente ao tempo dos contos e dos dispositivos dixitais. Ademais, este achegamento ao galego acentúase ao comezar a escola, xa que o proceso de ensino-aprendizaxe na súa aula realízase neste idioma. A pesar disto, e como puidemos observar na entrevista final, a nena coñece palabras pertencentes a este idioma; pero para comunicarse, continúa a empregar unicamente o castelán. Eva, malia superar o primeiro curso escolar baixo un ensino en galego, non se iniciou no emprego desta lingua, senón que son os outros factores (idioma dos pais, dos compañeiros e compañeiras de xogo e dos debuxos animados que ve) os que causaron máis influencia na nena e no mantemento do castelán como lingua de uso habitual.

Por último, no caso de Alba cabe destacar que malia recibir influencia do galego por parte dos ámbitos familiar e escolar (exceptuando os seus compañeiros), esta alumna, segundo os datos recollidos na enquisa, emprega o castelán como lingua de uso habitual. A pesar desta afirmación, a nena realizou a entrevista inicial mesturando ambos os idiomas, feito que puidemos comprobar mediante a observación na aula ao longo do curso. Os resultados de Alba foron dos máis sorprendentes, xa que, ao comparar a entrevista inicial coa final, podemos observar como se foi producindo un proceso de perda do idioma galego, malia ser das poucas alumnas que nun principio o empregaba a diario mesturado co castelán. Á parte de non saber responder case ningunha palabra en galego esta última vez, case todas as súas intervencións na entrevista foron realizadas totalmente en lingua castelá. Para finalizar, cómpre destacar que, no referente a Alba, os factores que máis influíron á hora de empregar unha lingua de forma habitual foron o idioma dos seus compañeiros e compañeiras, dos contos e dos debuxos animados.

5.2. Grupo B

A continuación, analizaremos os resultados obtidos polo grupo B, que, lembremos, recibe a maior parte da docencia (80%) en castelán.

Referente ás dúas alumnas galegofalantes deste grupo, Marta e Laura, cabe destacar que, canto ao ámbito familiar, ambas as dúas parten dunha situación similar, posto que as súas familias só empregan o galego como lingua de uso habitual e ambas están de acordo en que a escola está a modificar a lingua habitual das súas fillas, xa que agora empregan máis o castelán. Esta afirmación dos pais confírmase nos dous casos ao analizar tanto as entrevistas iniciais coma as finais das alumnas. Así, na proba das imaxes, ambas contestaron a totalidade de palabras en castelán e tamén as dúas entrevistas persoais foron respondidas tamén ao 100% en castelán tanto inicial coma finalmente.

Podemos observar como a influencia que recibiron estas alumnas canto ao idioma castelán nos ámbitos escolar e social -lingua do profesorado, dos compañeiros e dos amigos-, foi determinante á hora de posicionarse nun idioma de uso habitual, que foi en ambos os casos o castelán, abandonando por completo a súa lingua materna.

Tocante á observación levada a cabo coas dúas alumnas mentres se lles realizaba a entrevista final, cabe destacar que cando se lles dixo que debía dicir as palabras en galego, ambas tiveron unha reacción negativa ante a situación. Marta afirmou xa dende o primeiro momento que non sabía dicir ningunha; e Laura negaba coa cabeza mentres dicía timidamente ante cada imaxe que se lle ensinaba: «no lo sé...». Podemos observar como, ademais de cambiar a súa lingua de uso habitual polo castelán, as alumnas se mostran remisas a empregar o galego ante calquera situación, polo que podemos afirmar que están a desenvolver actitudes negativas cara á súa lingua familiar, o galego.

Para finalizar, no referido ás alumnas castelanfalantes do grupo B, no caso de Sara, a pesar de que os seus pais afirmaron na enquisa que a nena fala «máis castelán ca galego», cando se lle realizou a entrevista inicial a alumna respondeu a 14 das 15 palabras en galego na proba das imaxes. Porén, as súas intervencións na entrevista persoal foron todas realizadas en castelán. Atopamos pouca diferenza coa entrevista final, xa que esta vez só dixo 9 das 15 palabras en galego; pero durante a entrevista persoal realizou varias intervencións mesturando os dous idiomas. Neste caso, preguntóuselle ao profesorado do grupo cal era o idioma que empregaba Sara na aula para comunicarse cos profesores e demais compañeiros, ao que afirmaron que «sempre castelán».

Observamos como o feito de que a nena respondese en galego algunhas das cuestións preguntadas pode vir dado polo uso do idioma galego por parte da entrevistadora, á hora de realizar as entrevistas, e que non use a lingua galega na escola, debido á presenza do castelán no 80% do proceso de ensino-aprendizaxe que se leva a cabo no seu grupo, así como á influencia do castelán por parte de todos os demais axentes sociais. Ademais, podemos constatar esta situación mediante unha das respostas que dá a nena durante a entrevista final referente a que ela fala galego coa súa nai e co seu pai, mentres que o feito de recibir influencia castelá no ámbito escolar fai que a alumna prescindira do galego, polo menos neste ámbito.

Os resultados de Julia e Noa analizarémolos conxuntamente, xa que presentan unha situación lingüística similar en todos os ámbitos da súa vida. A única influencia galega que reciben vén dada polo idioma do seu pai e polo idioma en que lles len os contos. Canto aos resultados das entrevistas, a diferenza máis significativa foi que na entrevista inicial ambas responderon algunha palabra en galego na proba das imaxes (Julia 3 e Noa 1), mentres que na final as respostas déronas totalmente en castelán, igual que todas as súas intervencións nas entrevistas persoais (inicial e final). Así, estas alumnas non se inician no uso da lingua galega, senón que, pola contra, semella que perden o escaso dominio que tiñan deste idioma debido á influencia do castelán nos ámbitos escolar, social e, en gran medida, familiar.

6. Conclusións

Segundo os resultados obtidos, podemos destacar que o desenvolvemento da lingua galega no ámbito urbano segue a ser un labor complicado entre o alumnado de Educación Infantil, tanto para o alumnado castelanfalante coma para o galegofalante.

A falta de medios en galego é un importante factor en contra, polo que o labor dos mestres neste idioma debería ser primordial canto á Educación Infantil, xa que é dende as idades máis temperás cando se debería sentar unha boa base con respecto ao galego para que posteriormente o desenvolvemento desta lingua fose máis doado entre o alumnado. Ademais, cabe destacar que o feito de que o Decreto 79/2010 de plurilingüismo afirme que «na etapa de educación infantil o profesorado usará na aula a lingua materna predominante entre o alumnado (...)», causará efectos negativos que influirán posteriormente no escaso desenvolvemento da lingua galega entre o alumnado galegofalante, pois, nas aulas en que predomina o castelán como lingua materna, o cumprimento da lei dá lugar a unha perda completa do idioma galego.

A realización destas entrevistas permitiunos investigar sobre o grao de influencia que ten o ensino no proceso de adquisición lingüística do alumnado, dado que, ao coñecer cal é a lingua materna dos nenos e nenas da aula e o idioma en que se leva a cabo o proceso de ensino-aprendizaxe no seu grupo, puidemos apreciar en que medida inflúe a incorporación ao sistema educativo. Canto aos datos obtidos, a escola non resultou ser o ámbito que máis influíu no referente ao alumnado galegofalante do grupo A (mestra galegofalante). Hoxe en día, malia a importancia que ten para o alumnado de Educación Infantil a figura do profesorado, o uso dos dispositivos dixitais, da televisión etc. é tan habitual que a súa influencia nos nenos e nenas respecto ao idioma é inmensa, xa que son moitas as horas que, segundo a enquisa, o alumnado está en contacto con estes dispositivos. A isto hai que engadir, sen dúbida, a influencia do grupo de iguais, que, no contexto estudado, favorece sempre o castelán.

Mediante os resultados obtidos, podemos constatar que, a pesar da opinión de Bieito Silva (2008: 42) que afirma que «lingua e escola son dúas realidades que exercen entre si unha influencia mutua», os seus compañeiros e compañeiras de xogo, os debuxos animados e os contos que lles len na casa son os factores que máis influen neste alumnado. Así, verbo dos datos obtidos, a escola non resultou ser o ámbito que máis influíu no referente ao alumnado galegofalante do grupo A (mestra galegofalante), do cal se esperaba que a súa incorporación ao ámbito educativo dese lugar ao mantemento da súa lingua materna, a lingua galega.

Canto ao galego, no caso de ser a lingua de uso habitual no ámbito escolar, na maioría dos casos queda restrinxida exclusivamente a este ámbito. Como puidemos comprobar nas entrevistas finais, todos os alumnos e alumnas do grupo A (profesorado galegofalante) son capaces de dicir varias palabras en galego, aínda que ningún o fala durante a entrevista na parte espontánea. Cóntalles o galego como un idioma no que saben dicir algunhas palabras que lles ensinan as profesoras, pero que non é o que empregan para falar no seu día a día; que sexa a lingua das mestras non é suficiente para que eles a incorporen á súa fala cotiá, cando menos neste nivel educativo. Habería que comprobar se a continuación deste programa lingüístico nos futuros cursos consegue unha maior instalación no galego destes nenos e nenas. Porén, aínda que non se inicien no uso habitual do galego, o emprego deste idioma por parte do profesorado dá lugar a unha clara diferenza entre os dous grupos. Así, unha das alumnas galegofalantes do grupo B (profesorado castelanfalante) perdeu por completo o coñecemento deste idioma e non foi capaz de dicir ningunha das palabras requiridas en galego; a súa compañeira Marta (galegofalante), a pesar de que soubo dicir 4 palabras en galego despois de afirmar que «es que en galego no sé», na fala espontánea substituíu totalmente xa a súa

lingua materna polo castelán. Ademais, non só cambiaron a súa lingua de uso habitual polo castelán, senón que desenvolveron actitudes pasivas ante a lingua galega. Pola contra, o alumnado do grupo A, malia non aumentar o uso da lingua galega como idioma habitual, cando se lles pediu que respondesen neste idioma, todos foron capaces de nomear en galego correctamente (en maior ou menor medida), sen negar en ningún caso que souberan facelo nin estrañarse ao facerlles esta petición.

No caso do grupo A, a lingua galega empregada pola maioría do profesorado non exerceu a suficiente influencia en Leo para que este conservase a súa lingua materna, senón que foron outros factores externos os que deron lugar a un abandono do idioma galego polo castelán, polo menos fóra do ámbito familiar. Porén, o uso do galego no proceso de ensino-aprendizaxe fixo que este alumno non desenvolvese actitudes negativas cando se lle pediu empregar o idioma galego, o que cabe destacar que fixo sen ningún problema na proba das imaxes. Ante a situación do grupo B, podemos observar como, ao haber moitos máis factores que o idioma da mestra a favor do castelán, as alumnas substituíron a súa lingua materna por completo, ao que engadiremos que, ademais de non usar o galego, nun principio negáronse a falalo, afirmando non ser capaces de recordar ningunha palabra da que un día foi a súa lingua de uso habitual. Por tanto, tras este estudo, podemos afirmar que aínda que a lingua do profesorado non sexa determinante á hora de que o alumnado empregue un idioma, si o é para dar pé a unha futura actitude que eles poidan desenvolver ante a lingua.

Quizais o ámbito escolar non sexa suficiente para manter o uso do galego como lingua materna nun contexto tan castelanizado como o estudado por nós (hábitat urbano), pero si o é para educar a nenos e nenas que sexan capaces de familiarizarse co idioma sen desenvolver actitudes negativas cara a el. En cambio, o caso contrario si se dá: o uso do castelán na escola provoca a perda total da súa lingua materna no escaso alumnado galegofalante que hai neste contexto. Xa que logo, consideramos fundamental revisar a distribución das linguas que se está levando a cabo actualmente no ensino.

Referencias bibliográficas

- Appel, René, / Muysken, Pieter (1996): *Bilingüismo y contacto de lenguas*. Barcelona: Ariel.
- Cummins, James (2002): *Lenguaje, poder y pedagogía: niños y niñas bilingües entre dos fuegos*, vol. 38. Madrid: Ediciones Morata.

Cumieira 2. Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega

DOG = Diario Oficial de Galicia, 92 (2010, 18 Maio), Decreto 79/2010, do 20 de Maio, para o plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia. Dispoñible en: <http://www.edu.xunta.gal/portal/sites/web/files/protected/content_type/advertisement/2010/05/25/20100525_decreto_pluringuismo.pdf>.

Fernández, Agustín / Anxo Lorenzo / Fernando Ramallo (2007): *Guía práctica para a planificación lingüística nos centros educativos*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia - Secretaría Xeral de Política Lingüística.

Giles, Howard / Richard Bourhis / Donald M. Taylor (1977): «Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations», en H. Giles (ed.), *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London: Academic Press, 307-348.

IGE = Instituto Galego de Estatística: Xunta de Galicia. Dispoñible en: <<http://www.ige.eu/web/index.jsp?idioma=gl>>.

Iglesias, Ana (2002): «Que fue primero, el huevo o la gallina?, ¿la competencia o la actuación?: Los problemas que implica la producción de una lengua minoritaria», en Milka Villayandre Llamazares (ed.), *Actas del V Congreso de Lingüística General*. León: Arco Libros, 1619-1631.

Martín, José Miguel (2000): *La lengua materna en el aprendizaje de una segunda lengua*, vol. 14. Sevilla: J. de Haro Artes Gráficas.

Siguán, Miquel / William F. Mackey (1986): *Educación y bilingüismo*. Madrid: Santillana.

Silva, Bieito (2008): «Lingua e escola en Galicia: balance e propostas de futuro», *Grial* 179, 48-59.

Cumieira. Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega é unha publicación do Departamento de Filoloxía Galega e Latina da Universidade de Vigo que recolle traballos académicos dos novos investigadores e investigadoras no ámbito da Filoloxía Galega.

Neste vol. 2 poden lerse estudos lingüísticos sobre lingüística de corpus, sociolingüística, onomástica e léxico, e literarios sobre as vangardas e a lírica medieval.

Universidade de Vigo